

УДК 364.2:37.013.42

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-7(338)-76-83

Юрків Ярослава Ігорівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.

yurkiv.yara@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9890-7855>

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ І ПІДЛІТКАМ В УМОВАХ ГРОМАДИ

Сучасна Україна впевнено крокує шляхом реформ і нововведень, запозичуючи досвід у більш розвинутих і успішних країн. Перебудова системи надання соціальної допомоги населенню не є виключенням. Із 2014 року в країні відбувається децентралізація влади (прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (01.04.2014 р.), Законів «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 р.)) яка покликана повністю змінити систему надання допомоги вразливим верствам населення (дітям і підліткам) і спрямована на профілактику складних життєвих обставин або на мінімізацію наслідків від них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про численні наукові праці присвячені різним аспектам надання соціальної допомоги дітям і підліткам (О. Базиліук, О. Безпалько, В. Бех, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Г. Кучер, Л. Міщик, Н. Мельник, І. Пеша, В. Скуратівський, С. Харченко, В. Черняк, О. Яременко); проблематику реформування системи соціальних послуг розробляють В. Гошовська, К. Дубич, Е. Лібанова, Л. Сідельнік, В. Скуратівський, О. Черниш; застосування інтегрованого підходу до надання соціальних послуг населенню знаходимо в працях Г. Бевзи, О. Безпалько, І. Звереві, Р. Картера, В. Кузьмінського, Ж. Петрочко, І. Пеші; особливості доступу до соціальних послуг в умовах децентралізації вивчала Г. Слезанська. Не зважаючи на такий яскравий спектр теоретичних і практичних напрацювань у галузі надання соціальної допомоги населенню, питання надання соціальної допомоги вразливим верствам населення в громаді залишається відкритим. Наявність уже достатньої законодавчої бази щодо функціонування громад і відсутність чіткого практичного механізму надання соціальних послуг дітям і підліткам у новостворених громадах, визначають актуальність нашої наукової роботи.

Мета наукової роботи: аналіз особливостей надання соціальних послуг вразливим верствам населення.

Одним із суб'єктів і об'єктів управління соціальним обслуговуванням сьогодні виступає територіальна громада, яка згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», має таке визначення: територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1].

У ході децентралізації повноваження з надання соціальних послуг населенню передають з центрального рівня на місцевий, тобто – територіальним громадам. З 1 січня 2020 року набула чинності нова редакція Закону України «Про соціальні послуги». Отже, з початку 2020 року змінився розподіл повноважень центральних та місцевих органів влади, а також встановлена система соціальних послуг та її учасників, етапи визначення потреб, планування, організації та фінансування соціальних послуг.

Оскільки, повноваження в сфері соціальних послуг передають громадам, то це максимально наблизить їх до отримувачів цих послуг. Передбачається, що безпосереднє надання соціальних послуг забезпечуватимуть надавачі соціальних послуг, зокрема: фахівці із соціальної роботи, соціальні працівники, спеціалісти, до повноважень яких належить надання соціальних послуг, центри надання адмінпослуг, в яких функціонує відділення служби у справах сім'ї, дітей та молоді або працюють фахівці із надання соціальних послуг, територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центри соціальних послуг, недержавні організації, що надають соціальні послуги, фізичні особи – підприємці [2; 3].

Такі повноваження визначаються новою редакцією Закону як власні повноваження громад. Щоб реалізувати їх, в громаді мають створити відповідний структурний підрозділ. Кожна громада зобов'язана надавати базові соціальні послуги, водночас, кожна соціальна послуга надаватиметься за відповідним соціальним стандартом, який затверджує Міністерство соціальної політики [4].

Термін «громада» розглядається як соціальна спільнота, що об'єднує людей у контексті соціальної взаємодії для досягнення значущих для них цілей і реалізації особистих і соціальних потреб, причому в основі формування соціальних спільнот можуть лежати різні ознаки – соціально-демографічні особливості, професійний статус, місце проживання, соціально-психологічні особливості та ментальні характеристики, культурні детермінанти [5].

Соціальна робота в громаді як професійна діяльність включає в себе як формальні (юридично-правові, фінансово-економічні, матеріальні), так і неформальні (психологічні, соціально-психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні) види допомоги, тому робота в територіальній громаді спрямована насамперед на формування та

розвиток соціальної ідентифікації (соціальної приналежності) із певною соціальною спільнотою через стимулювання і відновлення зв'язків між організаціями, групами й індивідами всередині конкретної територіальної громади, а також вирішення соціально-економічних, соціально-психологічних проблем у середині громади завдяки актуалізації потреби в консенсус-орієнтованій взаємодії [6].

Серед основних функціональних напрямів соціальної роботи в громаді можна виділити такі:

1) координаційно-посередницька діяльність – сприяння розвитку партнерських взаємозв'язків територіальної громади, державних і недержавних організацій соціальної сфери на території громади; співпраця з представниками місцевих засобів інформації;

2) мотиваційно-мобілізуєча діяльність – мотивування людей до спільної діяльності для розвитку громади; активізація можливостей членів громади брати участь у житті всієї громади; сприяння розвитку різних форм взаємодопомоги між членами громади; підтримка та розвиток ініціативних груп членів громади;

3) дослідницько-моніторингова діяльність – аналіз і моніторинг соціальних умов, потреб, інтересів членів громади; моніторинг якості наданих соціальних послуг;

4) сервісно-обслуговуюча діяльність – надання соціальних послуг членам громади як з боку закладів соціального обслуговування, так і через створені групи самопомоги, волонтерські організації [7].

Соціальні послуги в громаді, в більшості випадків надаються, коли дитина знаходиться в складній життєвій ситуації. Теорія соціальної роботи дає таку класифікацію складних життєвих обставин, в основі якої лежать важливі для виховання дітей умови: соціально-демографічні, матеріально-побутові, медико-соціальні, психологічні і соціально-педагогічні, соціально-правові. Саме брак цих умов або неповна їх наявність певною мірою визначає становище дітей і сімей. Але перелік складних життєвих обставин, у яких опинилася сім'я з дітьми, чітко не визначений і може бути розширений, уточнений за потреби. Наявність такого переліку допомагає соціальному працівникові знайти справжні причини сімейної кризи і визначити перелік та обсяг необхідних послуг у громаді [8].

Проаналізувавши види соціальних послуг для дітей, які надаються в різних громадах України, ми виокремили найбільш цікаві:

- виявлення дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги;
- здійснення соціального супроводу, надання дітям і молоді соціальних послуг за результатами проведеної оцінки потреб;
- забезпечення прав дітей, організація наставництва над дитиною, яка проживає в закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- оформлення дітей до «відділення термінового влаштування» (у відділення потрапляють діти, які потребують захисту, оскільки подальше перебування вдома могло загрожувати їх здоров'ю та життю або діти залишилися без догляду дорослих);
- соціально-педагогічна допомога дітям і їх батькам, які опинилися в складних життєвих обставинах, постраждали від насильства, нещасних випадків та ін.;
- попередження розлучення дітей з батьками, розвиток батьківського потенціалу, вирішення проблем сім'ї та успішну інтеграцію їх у громаду;
- розвиток дітей та допомога їм у подоланні труднощів у спілкуванні з однолітками і дорослими;
- послуги батькам та дітям, віком від народження до 7 років (з особливими освітніми потребами) (соціально-педагогічна робота з розвитку потенціалу дитини щоб забезпечити їй можливість здобувати освіту в навчальних закладах, в тому числі й за інклюзивною формою навчання, навчання батьків створювати дома умови для оптимального розвитку і адаптації дітей в суспільстві);
- організація дозвілля дітей, допомога у влаштуванні до навчальних і медичних закладів;
- сприяння в організації навчання дітей в школі (оформлення клопотань, листів, інших документів до відповідних органів і організацій, формування пакету документів);
- сприяння батькам у налагодженні побуту дітей з урахуванням їх фізичного та психічного стану;
- консультування батьків з питань обладнання приміщень засобами вільного доступу, створення предметно-розвиваючого середовища для дитини з обмеженими можливостями;
- сприяння в отриманні направлень у спеціалізовані заклади охорони здоров'я, на санаторне лікування, в стаціонарні установи соціального обслуговування;
- супровід дітей поза домом (на період перебування в установі на реабілітації), надання транспорту для поїздки дітей на лікування, навчання, участі в культурних заходах;
- формування у дітей навичок спілкування, здорового способу життя;
- сприяння в організації літнього відпочинку та цілорічного оздоровлення дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації;
- розробка і реалізація індивідуальних та групових програм соціальної і комплексної реабілітації дітей;
- сприяння дітям (при необхідності) в отриманні тимчасової або постійної роботи, що відповідає їх можливостям, інтересам, потребам, а також у професійній орієнтації, отримання спеціальності;
- виявлення джерел і причин соціальної дезадаптації дітей;

- відновлення соціального статусу дітей в колективі однолітків, за місцем навчання;
- психологічна корекція конфліктних взаємовідносин батьків з дітьми, неадекватних батьківських установок і стереотипів виховання дітей;
- психолого-медико-педагогічне обстеження соціально дезадаптованих дітей, спрямоване на встановлення форм і ступеня дезадаптації, її джерел та причин, а також вивчення особливостей особистісного розвитку та поведінки дітей;
- психолого-педагогічна допомога дітям зі зняття стресового стану, викликаного складною життєвою ситуацією, з метою виведення дітей зі стану посттравматичного стану;
- проведення серед дітей профілактичної роботи з метою усунення різних психологічних чинників і причин, що обумовлюють відхилення в стані їх психічного здоров'я;
- соціально-психологічне консультування по налагодженню міжособистісних взаємин дітей з близькими та іншими значущими для них людьми;
- екстрена психологічна допомога дітям по телефону;
- організація і проведення ігротерапії дітей;
- соціально-педагогічний патронаж дітей, спрямований на профілактику відхилень у поведінці і аномалій в особистому розвитку дітей, формування у них позитивних інтересів, нормальних відносин з батьками і оточуючих їх дорослими;
- соціально-педагогічна допомога дітям у соціальній адаптації до мінливих соціально-економічних умов життя;
- сприяння у відновленні (при необхідності) порушених зв'язків зі школою, у встановленні позитивного ставлення до навчальної діяльності;
- надання соціально-педагогічної допомоги для відновлення статусу в колективі однолітків, за місцем навчання або роботи;
- створення сприятливих умов для соціально-культурної адаптації, естетичного виховання і розвитку творчих здібностей дітей до різних видів діяльності, які активно впливають на їх соціалізацію.

Таким чином, система надання соціальних послуг за останні роки дуже змінилась, головна ідея створення об'єднаних територіальних громад – ефективно використання фінансів для свого розвитку, що буде сприяти вдосконаленню надання соціальної допомоги вразливим верствам населення, до яких відносяться діти та підлітки. Від передачі значних повноважень від державних органів влади до місцевих органів сфера надання соціальних послуг тільки покращить свій стан. Так, самі вразливі верстви населення (діти та підлітки) одержать доступ до соціальних послуг, які краще враховують їх потреби. А, громади, краще дбатимуть про своїх членів, самі шукатимуть оптимальні шляхи

вирішення своїх проблем шляхом залучення різноманітних недержавних організацій і благодійних фондів. На цьому проблема надання соціальних послуг вразливим верствам населення не є вичерпною, подальші наші наукові пошуки буде присвячено дослідженню проблем, які існують в територіальних громадах при наданні соціальних послуг населенню.

Список використаної літератури

- 1. Про місцеве** самоврядування в Україні: закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170.
- 2. Нормативно-правове** регулювання надання соціальних послуг: збірка документів та методичних матеріалів. Херсон: «Нова генерація», 2004. 56 с.
- 3. Послуги** соціальної підтримки: в умовах децентралізації влади. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/february/issue-2/article-34203.html>.
- 4. Реформа** сфери соціальних послуг в умовах децентралізації. URL: <https://www.decentralization.gov.ua/social>.
- 5. Stacey M.** The Myth of Community Studies. *British Journal of Sociology*. 1989. Vol. XX, No. 2. P. 140–146.
- 6. Слозанська Г. І.** Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук. ред. д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. 382 с.
- 7. Мещан І. В.** Соціальне партнерство як механізм надання соціальних послуг в об'єднаній територіальній громаді. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 72. С. 46–54.
- 8. Центр** соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді: Броварський районний центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. URL: <https://brovary-rda.gov.ua/families>.

References

- 1. Pro misceve** samovryaduvannya v Ukrayini: zakon Ukrayiny vid 21.05.1997 r. № 280/97-VR [On local self-government in Ukraine: the law of Ukraine of 21.05.1997 № 280/97-VR]. (1997). *Vidomosti Verxovnoyi Rady Ukrayiny – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 24, 170 [in Ukrainian].
- 2. Normatyvno-pravove** regulyuvannya nadannya socialnyx poslug: zbirka dokumentiv ta metodychnykh materialiv [Legal regulation of social services: a collection of documents and teaching materials]. (2004). Kherson: «Nova heneratsiia» [in Ukrainian].
- 3. Poslугy** socialnoyi pidtrymky: v umovax decentralizaciyi vlady [Social support services: in the conditions of decentralization of power]. [www.i.factor.ua](https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/february/issue-2/article-34203.html). Retrieved from <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/february/issue-2/article-34203.html> [in Ukrainian].
- 4. Reforma** sfery socialnyx poslug v umovax decentralizaciyi [Reform of social services in the context of decentralization]. www.decentralization.gov.ua. Retrieved from <https://www.decentralization.gov.ua/social> [in Ukrainian].
- 5. Stacey, M.** (1989). The Myth of Community Studies. *British Journal of Sociology*, 2, 140-146 [in English].
- 6. Slozanska, G. I.** (2018). Socialna robota v terytorialnij

gromadi: teorii, modeli ta metody [Social work in the territorial community: theories, models and methods]. Ternopil: TNPU imeni V. Gnatyuka [in Ukrainian]. **7. Meshhan, I. V.** (2016). Socialne partnerstvo yak mexanizm nadannya socialnyx poslug v obyednaniy terytorialnij gromadi [Social partnership as a mechanism for providing social services in a united territorial community]. *Socialni texnologiyi: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social technologies: current issues of theory and practice*, 72, 46-54 [in Ukrainian]. **8. Centr** socialnoyi sluzhby dlya simyi, ditej ta molodi: Brovarskyj rajonnyj centr socialnyx sluzhb dlya simyi ditej ta molodi [Center for Social Services for Families, Children and Youth: Brovary District Center for Social Services for Families of Children and Youth]. www.brovary-rda.gov.ua. Retrieved from <https://brovary-rda.gov.ua/families/> [in Ukrainian].

Юрків Я. І. Особливості надання соціальних послуг дітям і підліткам в умовах громади

У статті вивчено сучасний стан процесу надання соціальних послуг вразливим верствам населення (дітям і підліткам), які надаються в об'єднаній територіальній громаді. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування громади, як органу місцевого самоврядування. Надано визначення терміну «громада», розкрито зміст терміну «соціальна робота в громаді», окреслені основні напрями соціальної роботи в громаді, стисло розглянуто поняття «складні життєві обставини», як ключовий показник надання соціальних послуг громадою. Перелічено, без наповнення змістом, види соціальних послуг, які діти можуть отримати в умовах громади (соціальний супровід клієнта, оформлення до «відділення термінового влаштування», організація дозвілля, допомога у влаштуванні до навчальних і медичних закладів, оформлення клопотань, листів, інших документів до відповідних органів). Окреслено мету подальших досліджень.

Ключові слова: громада, соціальна робота в громаді, соціальні послуги дітям у громаді, складні життєві обставини.

Юрків Я. И. Особенности предоставления социальных услуг детям и подросткам в условиях общины

В статье изучено современное состояние процесса предоставления социальных услуг уязвимым слоям населения (детям и подросткам), которые предоставляются в объединенной территориальной общине. Проанализированы нормативно-правовые акты функционирования общины, как органа местного самоуправления. Дано определение термина «община», раскрыто содержание понятия «социальная работа в общине», очерчены основные направления социальной работы в общине, кратко рассмотрено понятие «сложные жизненные обстоятельства», как ключевой показатель предоставления социальных услуг общиной. Перечислены виды социальных услуг, которые дети могут получить в условиях общины (социальное сопровождение содействие в организации

обучения, оформления ходатайств, писем, других документов в соответствующие органы и организации, формирование пакета документов и т.д.). Определена цель дальнейших исследований.

Ключевые слова: община, социальная работа в общине, социальные услуги детям в общине, сложные жизненные обстоятельства.

Yurkiv Ya. Features of Providing Social Services to Children and Adolescents in the Community

The article examines the current state of the process of providing social services to vulnerable groups (children and adolescents), which are provided in a united territorial community. The normative and legal support of the community functioning as a local self-government body is analyzed. The definition of the term «community» is given, the meaning of the term «social work in the community» is revealed, the main functional directions of social work in the community are outlined, the concept of «difficult life circumstances» is briefly considered as a key indicator of community social services. Listed, without filling the content, the types of social services that can be obtained in the community (social support of the client, registration in the «emergency department», organization of leisure, assistance in placement in educational and medical institutions, assistance in organizing training, applications, letters, other documents to the relevant bodies and organizations, forming a package of documents, advising parents on the equipment of premises with free access for children with special needs, assistance in obtaining referrals to specialized health care facilities, sanatorium treatment, inpatient social care institutions; identification of sources and causes of social maladaptation of children, psychological correction of conflicting relationships between parents and children, psychological and pedagogical assistance to children to relieve stress caused by difficult life situations). The purpose of further research is outlined.

Key words: community, social work in the community, social services for children in the community, difficult life circumstances.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2020 р.

Прийнято до друку 24.12.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.